

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Samspel

Ett gestaltningsförslag till en tomt på Torö

Martin Eriksson & Fredrik Matz

Kandidatarbete 15 hp, institutionen för stad och land
Landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna
Uppsala 2017

Titel: Samspel: Ett gestaltningsförslag till en tomt på Torö

Engelsk titel: Interplay: A design proposal for a site at Torö

© Martin Eriksson och Fredrik Matz

Handledare: Sofia Eskilsson, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Ylva Dahlman, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna

Nyckelord: aktivitet, gestaltning, möte, samspel, tomt

Omslagsbild: Illustration av tomten skapad av Fredrik Matz

Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.

Publiceringsår: 2017

Publiceringsort: Uppsala

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Samspel mellan människor är viktigt. Det är också samspelet mellan människa och natur. Ett samspel mellan människor förutsätter möten. När möten sker innebär det kopplingar mellan individer som gör att vi känner gemenskap och litat på varandra. Det är grunden till ett socialt hållbart samhälle som innehåller tolerans, tillit och förtroende mellan människor. Ett samhälle där människors lika värde står i centrum. Därför är det angeläget att som landskapsarkitekt arbeta för att möten uppstår, oavsett skala eller sammanhang. Syftet med detta kandidatarbete är att gestalta en plats som främjar möten genom aktiviteter. Gestaltningen appliceras på en tomt med hus på Torö i Södermanland och grundar sig på teorin ”The Power of 10”. Den innebär att om människor har tio eller fler anledningar att vara på en plats kommer den att bli mycket uppskattad och använd. Genom gestaltning ska tomten bli en mötesplats för familj, vänner och vänner vänner där aktiviteter uppmuntrar till möten, lekfullhet och gemenskap. Kontakt med beställaren och sakkunniga, en förstudie i litteratur, inventering och analys ligger till grund för formuleringen av programpunkter, koncept och gestaltungsförslag. Gestaltningen presenteras med en illustrationsplan över tomten, två sektioner på husets sidor, detaljbilder på aktiviteternas utformning, illustrationer på växtgestaltning samt fyra perspektivbilder på tomten och dess användning. Förslaget består av två trädäck, redskap som uppmuntrar till aktivitet och växtgestaltning som inspirerats av omgivande vegetation. Med dessa tillägg väver förslaget samman tomtens komponenter till en funktionell och estetisk helhet. Förslaget skapar även mötes- och samlingsplatser genom aktiviteter samt visuellt förenar byggda element med naturen. Resultatet i detta kandidatarbete ska ses som ett förslag på hur man genom åtgärder kan skapa en plats för aktivitet i en naturlig miljö. Det är också ett exempel på hur en plats kan gestaltas för givande möten och samspel mellan människa – människa, människa – natur.

Abstract

Interaction between people is important. So is also the interaction between man and nature. Interaction between people requires meetings. When meetings take place, it leads to connections between individuals which make us feel fellowship and trust in each other. This is the foundation of a socially sustainable society containing tolerance, trust and reliance between people. A society in which people’s equal value is at the core. Therefore, as a landscape architect, it is important to create opportunities for meetings, regardless of scale or context. The purpose of this Bachelor’s thesis is to design a place that promotes meetings through activities. The design is applied to a site on Torö in Södermanland, based on the theory of ”The Power of 10”. This means that if people have ten or more reasons to be in one place, it will be highly appreciated and used. Through the design, the site will be a meeting place for family, friends and their friends where activities encourage meetings, playfulness and community. Contact with the client and experts, a literary preliminary study, site inventory as well as analysis form the basis for the formulation of program points, the concept and the design proposal. The design is presented with an illustrated plan of the site, two sections of the north and the south side of the house and the deck, details of the layout of the activities, illustrations of the planting design and four perspectives of the site and its use. The design consists of two wooden decks, objects that encourages activity and planting that is inspired by the surrounding vegetation. With these additions, the design connects the components of the site into a functional and aesthetic whole. The proposal also creates meetings and gatherings through activities as well as visually joining built-up elements with nature. The result of this Bachelor’s thesis can be seen as a suggestion of how to create a place for activities in a natural environment. It is also an example of how a place can be designed for rewarding meetings and interactions between human – human, human – nature.

Innehåll

Introduktion.....

5

Bakgrund.....

5

Möten och aktiviteter.....

5

Torö 5.....

6

Trevik 10.....

6

Inspirationsförebild estetik.....

6

Inspirationsförebild aktiviteter och möten.....

6

Syfte och frågeställning.....

6

Avgränsning .....

6

Begrepps- och ordförklaring .....

6

Metod.....

7

Kontakt med beställare .....

7

Förstudie .....

7

Intervju .....

7

Inventering och analys .....

7

Program, koncept och gestaltning.....

7

Resultat .....

8

Faktorer för en attraktiv plats .....

8

The Power of 10.....

8

Stimulans .....

8

Platsidentitet .....

8

Mått och avstånd .....

8

Sittplatser.....

8

Utblickar .....

8

Socialt kapital.....

8

Sammanbindande socialt kapital.....

8

Överbryggande socialt kapital .....

8

Trevik 10.....

8

Beställarens önskemål.....

8

Inventering .....

8

Visuella aspekter och naturförhållanden .....

8

Analys 10.....

11

Program .....

11

Programpunkter .....

11

Koncept.....

12

Gestaltungsförslag.....

12

Väv samman tomtens komponenter till en funktionell och estetisk helhet.....

12

Skapa mötes- och samlingsplatser genom aktiviteter.....

15

Visuellt förena byggda element med naturen .....

18

Växtval .....

19

Karaktär .....

19

Diskussion .....

22

Arbetet mot en privat beställare.....

22

Metod och arbetsprocess .....

22

Inspiration .....

22

Inventering och analys.....

22

Programformulering, koncept och gestaltning.....

22

Resultat.....

22

Växtgestaltning .....

22

Referenser.....

24

Introduktion

Våren 2017 blev vi tillfrågade att göra ett gestaltningsförslag till en privat tomt på Torö. Beställarens önskemål var att tomten ska bli en mötesplats för familj, vänner och vänner vänner där aktiviteter uppmuntrar och underlättar möten. Beställaren vill skapa ett öppet och välkomnande klimat där besökarna uppmuntras att bjuda in fler bekanta för att människor med olika bakgrund får möjlighet att träffas, umgås, utbyta kunskap, idéer och erfarenheter.

Idén till tomten föddes då beställaren bodde hos Laird Hamilton, världens genom tiderna främsta surfare. Hamiltons hus på Hawaii är en mötesplats där en stor variation av människor bjuds in och samlas för att träna, äta och umgås. Beställaren berättade att det utöver surfing finns en mängd andra aktiviteter som till exempel ett isbad och en bassäng som används till vattenyoga. Dessa aktiviteter sysselsätter besökarna och fungerar som katalysatorer dem emellan. Likt Laird Hamiltons hus och tomt kommer platsen på Torö kretsa kring surfing och aktiviteter. Torö är känd för sin surfing och beställaren utövar själv både våg-, vind- och kitesurfing.

Ur en landskapsarkitekts perspektiv är detta uppdrag intressant som exempel på hur vi kan främja möten med aktiviteter genom enkla tillägg en naturlig miljö.

Bakgrund

I denna del presenteras förutsättningar för att människor ska mötas, hur aktiviteter främjar möten och en bakgrund till Torö, tomten samt inspirationsförebilder.

Möten och aktiviteter

Att främja aktiviteter är angeläget då behovet av fysiska aktivitet ökar i takt med att allt fler har stillasittande arbeten (Gehl, 2010, s.159). Att som landskapsarkitekt främja möten innebär att ge människor möjligheten till nya kontakter och upprätthållandet av gamla (Gehl, 2001, s. 17). Gehl menar vidare att möten blir en källa till information samt inspirerande och stimulerande upplevelser.

Putnam (2000, s.22) skriver i boken *Bowling Alone* att möten bidrar till kopplingar mellan individer i ett samhälle som gör att vi känner gemenskap med andra personer och att vi litar på varandra. Möten är därför grunden till ett socialt hållbart samhälle där hög tolerans, tillit och förtroende till varandra och människors lika värde står i centrum (Folkhälsomyndigheten 2014).

Vidare menar Folkhälsomyndigheten att social hållbarhet i sin tur har en avgörande betydelse för det demokratiska samhället och helt nödvändig ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Därför är social hållbarhet angeläget att omsättas i praktiken oavsett skala eller sammanhang (Folkhälsomyndigheten 2014). För att skapa social hållbarhet genom möten, menar Martin Livian, arkitekt på Inobi, som medverkat i projektet kring boken *Att Bygga Mötesplatser – en*

introduktion till strategisk interstrukturförsörjning (Inobi 2014), att det krävs kunskap om mötesplatser. Dessa mötesplatser är det ofta landskapsarkitekter som utformar.

Gehl (2010, s.22) skriver i boken *Cities for People* att möten och kommunikation mellan människor är mycket viktiga för att skapa levande platser. För att dessa sociala aktiviteter ska uppstå krävs att det finns människor på platsen och att de är medvetna om varandras existens. (Gehl, 2010, s.22).

För att locka människor till en plats menar Livian¹ att det måste finnas något som attraherar människor att ta sig till platsen. Vidare menar Livian¹ att aktivitetsmöjligheter av olika slag är starka attrahenter. Aktiviteterna bidrar med saker att titta och lyssna på som är en viktig grund för skapandet av platser för social interaktion (Gehl, 2010, s.23).

Livian¹ argumenterar för att en mötesplats borde betraktas som ett samspel snarare än bara som en fysisk miljö. Ett samspel mellan platsens utformning, människorna som är där, men också hur människorna väljer att agera på platsen. För att ett möte ska uppstå menar Livian¹ att det ofta krävs en social generator - någonting som sätter igång interaktionen mellan människor. Han förklarar att sociala generatorer kan vara en oväntad händelse som sätter normaliteten i vardagen ur spel och leder till att människor inleder en konversation.

Vidare finns även sociala objekt som får människor att interagera. Ett socialt objekt kan exempelvis vara ett pingisbord eller en ovanlig växt förklarar Livian¹. Att ha många valmöjligheter för olika aktiviteter i en utemiljö skapar bra platser (Gehl, 2010, s.20). Är miljön även försedd med platser att mötas på ökar chansen att spontana aktiviteter uppstår. Om en aktivitet redan sker på en plats, lockas fler till att vara med (Gehl, 2010, s.20).

För att främja möten är det enligt Livian¹ angeläget att människor upplever att det är möjligt och tillåtet att leva ut på platsen. Lekfullhet och öppenhet påverkar positivt människors vilja att mötas förklarar han. Vidare menar Livian¹ att okomplicerade aktiviteter, som fungerar för många åldrar och intressen, tenderar att bli goda sociala generatorer.

Figur 1. Översiktskarta över Torös geografiska läge i förhållande till Stockholm. Bearbetad av författarna 2017. Bakgrundsbild: GSD-Ortofoto, 1m färg © Lantmäteriet (2017) i2017/764

Torö

Torö är en ö i Stockholms skärgård belägen cirka 15 kilometer söder om Nynäshamn (Nynäshamn kommun 2017). Bebyggelsen består av både permanentus och fritidshus. Torös storlek och läge i skärgården medför gynnsamma naturförhållanden och bidrar till ett rikt växt- och djurliv. På ön finns två naturreservat: Reveluddens naturreservat och Örens naturreservat. Torö stenstrand som är en del av Örens naturreservat är populärt för vind-, våg- och kitesurfing. SM-tävlingar i vågsurfing har vid ett flertal tillfällen arrangerats på platsen (Nynäshamn kommun 2017).

1 Martin Livian. Inobi. Telefonintervju, 2017-05-03

Figur 2. Överblick som visar tomtens storlek, omgivande skog, anslutande väg samt intilliggande hus. Bearbetad av författarna 2017. Bakgrundsbild: GSD-Ortofoto, 1m färg © Lantmäteriet (2017) i2017/764

Trevik 10

Platsen för gestaltungsarbetet ligger på sydöstra Torö i ett område som heter Trävik. Tomten är 2900 kvadratmeter stor. Vegetationen på och omkring tomtens domineras av tall, gran och en med ett markskikt av blåbärsris, lingonris, mossor och gräs. Omkringliggande områden i norr och väst är starkt naturpräglade med kuperad terräng och tät vegetation blandat med berg i dagen. Omkringliggande områden i söder och öster är präglade av bebyggelse med tillhörande vägar och allmänna grönytor.

Enligt beställaren har huset ägts av en färghandlare i Nynäshamn med familj som använt det främst som sommarställe men även åretruntboende under perioder. Huset är byggt i etapper. Huvuddelen, den rektangulära huskroppen, är byggd på 60-talet. En tillbyggnad i form av en kub tillkom på 70-talet. Vår beställare köpte huset i februari 2017. Huset var i dåligt skick och köptes som renoveringsobjekt. Den befintliga huskroppen sparades men totalrenoverades med ny planlösning utifrån ritningar av Ljusrum. Beställaren berättar att

en utbyggnad tillkom till kuben samt en aktivitetsstuga och gäststuga på 25 respektive 15 kvadratmeter.

Inspirationsförebild estetik

Estetiken för gestaltningen av tomtens på Torö är inspirerad av Holiday House Vindö - 2013 ritat av Max Holst Arkitektkontor. Villan ligger på Vindö i Stockholms skärgård (Max Holst Arkitektkontor 2013) med liknande förutsättningar som tomtens på Torö. Genom att hus och däck står på pålar synliggörs platsens natur med granithällar, tallar och blåbärsris. Vidare överensstämmer material- och färgvalen med omgivningen vilket visuellt förenar anläggningen med naturen.

Figur 3. Inspirationsbild på Holiday house Vindö som är beläget i ett liknande landskap som tomtens på Torö. (Bild tagen av Hannes Söderlund 2013.)

Inspirationsförebild aktiviteter och möten

Bryant Park i New York har gett inspiration kring aktiviteter och möten. Parken är uppbyggd kring en mängd aktiviteter som gjort platsen mycket uppskattad och använd (Project for Public Spaces 2009). Parkens aktiviteter är placerade i grupper för att skapa större attraktion och flera unika aktiviteter för platsen används för att ytterligare förhöja platsens dragningskraft (Project for Public Spaces 2009).

Figur 4. Inspirationsbild på Bryant park i New York. Bilden visar sittplatserna som är en av aktiviteterna och hur människorna på platsen interagerar. (Bild tagen av Dan DeLuca 2008.)

Syfte och frågeställning

Syftet med kandidatarbetet är att gestalta en plats som främjar möten genom aktiviteter.

Frågeställningen lyder; hur kan tomtens Trevik 10 gestaltas så att aktiviteter främjar möten och umgänge mellan besökare?

Avgränsning

Arbetet avgränsas till en gestaltning av tomtens Trevik 10. Tomten är privat och de möten som främjas avgränsas till att ske inom tomtens gränser. Eftersom detta är ett kandidatarbete inom landskapsarkitektur omfattar gestaltningen endast utemiljöerna men visar även byggnader. Arbetet avgränsas till en analys-, inventering-, program- och illustrationsplan, två snitt, fyra perspektiv samt 14 detaljbilder.

Begrepps- och ordförklaring

Nedan följer förklaringar på begrepp och termer som används i uppsatsen.

Möte: en social interaktion mellan människor. I uppsatsen innefattar begreppet både passiva möten där människor ser och hör andra människor, mer intensiva möten där ett samtal äger rum och högintensiva möten som umgänge med nära vänner (Gehl, 2010, s.22).

Aktivitet: verksamhet som kräver aktivt deltagande (Nationalencyklopedin, 2017a).

Attrahent: innefattar allting som lockar människor till en plats enligt Livian².

Social generator: någonting som sätter igång interaktion mellan människor enligt Livian².

Sociala objekt: objekt som får människor att interagera enligt Livian²

Metod

Metoden som användes för att undersöka frågeställningen i arbetet är gestaltning. Gestaltning som metod innehåller ett antal bärande steg som ordnar arbetsprocessen (Lawson, 2005, s.35). Arbetsprocessen inleddes genom kontakt med beställaren. För att få en teoretisk bakgrund till det fortsatta arbetet gjordes en förstudie och intervju.

En inventering och analys av den aktuella tomten låg till grund för en programformulering. Gestaltningen utvecklades utifrån program och koncept.

Kontakt med beställare

En semistrukturerad intervju med beställaren skedde på plats på tomten för att underlätta kommunikation av ideer och önskemål . Enligt Robinson (2016, s.205) är ett personligt möte på plats det mest effektiva sättet att kommunicera i början av ett projekt. Frågor som ställdes var:

- » Vilka estetiska önskemål har du med tomten?
- » Vilka funktionella önskemål har du med tomten?
- » Vilka målgrupper ska platsen vända sig till?
- » Vilka preferenser har du gällande växter och skötsel?

Vidare under arbetets gång fördes en kontinuerlig kontakt med beställaren. Enligt Robinson (2016, s.206) ger samtal med beställaren en ömsesidig förståelse för platsens förutsättningar samt projektets omfattning och potential

Förstudie

Förstudien syftade till att genom litteraturgranskning ge kunskap och teorier för kommande gestaltungsarbete. Detta steg är enligt Robinson (2016, s.207) nödvändigt för en lyckad gestaltning. Huvuddelen av litteraturen i förstudien utgjordes av boken *Cities for People* skriven av Jan Gehl (2010), Nick Robinsons bok *Planting Design Handbook* (2016) och *Arkitektur, Kvinder og Idræt* av Laura Munch Mette Mogensen och Kaya Roessler (2007).

Intervju

För att få mer information om hur mötesplatser fungerar hölls en semistrukturerad intervju med Martin Livian 5 maj 2017, arkitekt på Inobi, som medverkat i projektet kring boken *Att Bygga Mötesplatser – en introduktion till strategisk interstrukturförsörjning*. Boken är framtagen av Inobi tillsammans med Chalmersfastigheter och innehåller teorier, modeller och strategier för att analysera och utveckla mötesplatser (Inobi 2014). Frågor som ställdes var:

- » Hur kan aktiviteter uppmuntra till möten?
- » Hur utformas aktiviteterna för att skapa möten?
- » Vad är skillnaden mellan offentligt och privat samt stor och liten skala vid byggandet av mötesplatser?

Inventering och analys

Inventeringen är ett viktigt steg i designprocessen och är avgörande för det fortsatta arbetet i en gestaltning (Robinson, 2016, s.206). Inför det första platsbesöket gjordes en översiktlig inventering av området utifrån Robinsons (2016, s.206) kriterier. Tomtens storlek, topografi och förhållandet till omgivningen inventerades. Vidare granskades ritningar på huset för att förstå rumsindelningar, funktioner och rörelsestråk utifrån Robinsons (2016, s.206) principer. Platsbesöken skedde vid tre olika tillfällen; fredagen den 24/3 från klockan 8 till 12, onsdagen den 12/4 från kl 12 till 18 och fredagen den 28/4 från klockan 8-14.

Besöken skedde vid flera olika tillfällen för att uppleva tomten under olika tidpunkter på dagen, se olika ljusförhållanden, uppleva lokalt klimat samt att följa utvecklingen med husbygget. Tomten inventerades också med fokus på sammanhang, visuella aspekter samt naturförhållanden efter Robinsons (2016, s.206) kriterier.

En inventeringskarta togs fram som summerade platsens förutsättningar och som utgjorde underlag för analysen.

Analysen är en viktig del i en gestaltungsprocess när hög kvalitet ska skapas för en plats (Carmona et al, 2010, s.306). Analysmodellen som användes var Kelvin Lynchs analysmodell (Carmona et al, 2010, s.305). Modellen beskriver hur invånarna upplever platsen eller området de bor i (Carmona et al, 2010, s.305). Modellen utgår ifrån fem element; stråk, noder, barriärer, områden/rumslighet och landmärken (Lynch 1960, s.46). Lynch menar att landskapsarkitekten kan få en helhetsbild av en plats eller område genom att analysera dessa fem element. Analysmodellen kompletterades och modifierades för att bättre passa platsen och dess förutsättningar. Lynch fem element är anpassade och tolkade för att appliceras på skalan av en hustomt.

Program, koncept och gestaltning

Marina Queiroz³ berättade i föreläsningen *Inventering, analys och program* att programmet ska vara en avvägning och konklusion av analyser. Enligt Queiroz³ ska programmet ge riktlinjer för gestaltningen och redogöra för de viktigaste målsättningarna. Programmet utformades efter dessa principer och la grunden till koncept och gestaltning.

Queiroz³ berättade i föreläsningen *Idéskiss, programplan, koncept* att konceptet ska vara en bärande idé för gestaltningen. Vidare menar Queiroz³ att konceptet ska kunna omvandla de åtgärder

³ Marina Queiroz, Sveriges lantbruksuniversitet
Föreläsning 2015-08-04 *Inventering, analys och program*

som identifierats i programmet till en begriplig helhet. Robinson (2016, s.216) skriver att ett koncept kan fungera som en gnista för kreativitet, ett hjälpmedel att organisera olika funktioner och som en utgångspunkt för estetiken på en plats.

Ett koncept valdes dels som en samlande faktor och dels som en riktlinje för formgivningen. Detta eftersom konceptet fungerar övergripande och kan behandla mycket information (Robinson, 2016, s.219).

Gestaltningen gjordes med hjälp av inventerings-, analys- och programplanen som underlag. Förslag till aktiviteter och deras placeringar uppkom genom samtal med beställaren, litteratur, inventering och analys.

En inventering av vegetationen gjordes både på tomten och i den omgivande skogen. Platsens markförhållanden granskades också för att få reda på ståndorten (Robinson, 2016, s.36). Växternas karaktär och egenskaper bestämdes enligt Robinsons (2016,s.36) kategorier för växtval. Vidare valdes sedan arter utifrån önskad storlek, uttryck och ståndorten (Robinson, 2016, s.36).

Skisser på utformning av tomten, växtgestaltning och aktiviteter gjordes för att prova olika lösningar och idéer. Gestaltningen presenterades genom planer, sektioner, detaljbilder, perspektivbilder och text.

Resultat

Resultatet baseras på teorierna från forskningen i den litterära förstudien, beställarens önskemål samt de naturliga förutsättningarna på platsen.

Faktorer för en attraktiv plats

Nedan presenteras en förstudie där teorier beskrivs kring gestaltning av aktiviteter och mötesplatser för att skapa en attraktiv plats som legat till grund för arbetet.

The Power of 10

The Power of 10 är ett verktyg för att skapa livfulla platser med mycket aktivitet (Project for Public Spaces, 2009). Teorin grundar sig i att ta hänsyn till platsens skala och den mänskliga upplevelsen.

Om människor har tio eller fler anledningar att vara på en plats kommer den att bli uppskattad och använd. Det kan till exempel handla om att platsen erbjuder sport att spela, musik att höra, mat att äta, platser att sitta på eller utsikt att titta på. Om liknande aktiviteter placeras i anslutning till varandra tenderar dessa att skapa en intensifierad attraktion.

The Power of 10 riktar sig till alla skalor och sammanhang, det centrala är enligt Project for Public Spaces 2009, att det finns minst tio aktiviteter och faktorer som lockar människor. Bäst genomslag får teorin om någon eller några av dessa aktiviteter är unika för den speciella platsen (Project for Public Spaces, 2009).

Stimulans

För att locka till en aktivitet krävs att människor blir stimulerade (Munch, Mogensen och Roessler, 2007, s.19). Stimulansen kan komma från hur den fysiska miljön ser ut men också från andra människor. Stimulansen människor upplever på en plats kan bli starkare genom material, utformning och estetik. Stimulerande miljöer kan även skapas med hjälp av ljud och ljus (Munch, Mogensen och Roessler, 2007, s.19).

Platsidentitet

En plats utseende påverkar hur attraktiv den är ur användningssynpunkt (Munch, Mogensen och Roessler, 2007, s.21). Upplevs färgvalen och designen som bristfällig används platsen inte lika mycket. Människor berättar vilka de är med vilka kläder de bär, vilka de omger sig med och genom materiella saker.

Det är därför viktigt för människor att den typ av aktivitet, träningsform och utrustning som finns på en plats passar in i bilden av deras identitet. Vidare blir det värdefullt att platsen har en identitet som passar målgruppen. Med hjälp av varierad design går det att medvetet utforma en platsen så att den utstrålar olika identiteter. Genom en unik design som passar för målgruppen och ett samspel i estetiken av flera aktiviteter kan platsen locka till sig

många brukare (Munch, Mogensen och Roessler, 2007, s.21).

Mått och avstånd

Mått och avstånd är av stor betydelse för hur människor upplever en plats (Munch, Mogensen och Roessler, 2007, s.21). Avstånden mellan människor påverkar hur vi möts. Den privata zonen sträcker sig 45 cm från kroppen, den personliga ligger inom 50-130 cm, den sociala mellan 1,3-3,75 meter och slutligen den officiella zonen som sträcker sig 3,75 meter ut från kroppen och bortåt. Dessa zoner kan appliceras på platser i utemiljöer och avstånden kan tillämpas vid gestaltning av platser för möten och aktiviteter.

Viktigt att ha i åtanke är att alla människor har olika behov och vissa värdesätter det sociala samspelet mer (Munch, Mogensen och Roessler, 2007, s.21). Gehl (2010, s.35) menar att vid 25 meter eller mindre, framkommer detaljer av människor och det blir möjligt att kommunicera. Vid sju till noll meter kan alla sinnen användas, alla detaljer ses och de mest intensiva känslorna upplevas (Gehl, 2010, s.35).

Sittplatser

Att ha sittplatser i utemiljön är av grundläggande för att möten ska uppstå (Gehl, 2010, s.155). Vidare skapar avlånga bänkar naturliga förutsättningar för att slå sig ned bredvid någon. Annars är sittplatser i en grupp rekommenderat för att spontana samtal och möten ska uppstå. Portabla sittmöbler är också effektiva för att skapa bra möjligheter för umgänge (Gehl, 2010, s.155). Väl fungerande sittplatser i en utemiljö bör ha stöd i ryggen, bra utblickar och ett mikroklimat där det är behagligt att vistas (Gehl, 2010, s.140).

Utblickar

Människor tycker om att se sig omkring och titta på naturen och andras aktivitet (Gehl, 2010, s.148). Det är därför viktigt att tänka på hur olika vyer upplevs vid gestaltning, även hur utemiljön upplevs inifrån en byggnad. Att människor har en god visuell kontakt mellan inne och ute är viktigt för möjligheter till interaktion (Gehl, 2010, s.148).

Socialt kapital

Socialt kapital är de kopplingar mellan individer i ett samhälle som gör att vi känner gemenskap med andra personer och att vi litat på varandra (Putnam, 2000, s.22). Vidare delar Putnam in socialt kapital i två grupper: sammanbindande socialt kapital och överbryggande socialt kapital.

Sammanbindande socialt kapital

Sammanbindande socialt kapital är det som sker inom en homogen grupp (Putnam, 2000, s.22). Även om alla individer inom gruppen är olika ses gruppen utifrån som en homogen grupp. Det sammanbindande sociala kapitalet uppstår när en grupp får ett grupp beteende. Det är viktigt för att skapa samhörighet och att

människor ska känna sig trygga (Putnam, 2000, s.22).

Överbryggande socialt kapital

Överbryggande socialt kapital är det som binder samman skilda grupper (Putnam, 2000, s.22). Det överbryggande sociala kapitalet är viktigt för att att skilda grupper av människor ska känna gemenskap och sammanhållning. Överbryggande socialt kapital bygger gemensamma och grundläggande värderingar och tillit till varandra (Putnam, 2000, s.22)

Trevik 10

Beställarens önskemål

Beställarens estetiska vision med gestaltningen är att de byggda elementen ska förenas visuellt med naturen. Utformningen av hus, trädäck och aktiviteter ska inte ta fokus från naturen utan snarare förenas med den. Gestaltningen ska förstärka upplevelsen av avskildhet och närhet till naturen samt stimulera besökarna att upptäcka omgivningen. Växtgestaltningen ska i och med det passa in i omgivningen och vara lätt att sköta.

Vidare ska tomten vara en social mötesplats där alla känner sig välkomna. Han poängterar vikten av att det ska råda ett öppet klimat där människor med olika bakgrund, erfarenheter och kunskaper träffas för att umgås. Målgruppen som platsen i första hand ska vända sig till är den närmaste vänkretsen bestående av främst kvinnor och män i åldrarna 25-45 år. Beställaren och många i hans vänskapskrets är aktiva surfare och ett önskemål är därför att kopplingen till surfing ska vara påtaglig i gestaltningen av tomten. Han vill att tomtens aktiviteter ska bidra till gemenskap och främja intressanta möten.

Tomten kommer att användas frekvent under året, men främst under sommarhalvåret. De funktionella önskemålen är att platsen ska vara lättskött, att många ska kunna vistas på tomten samtidigt och att gestaltningen av platsen tar tillvara på solljuset. Tillgänglighetsanpassning anses enligt beställaren inte vara nödvändig i nuläget.

Inventering

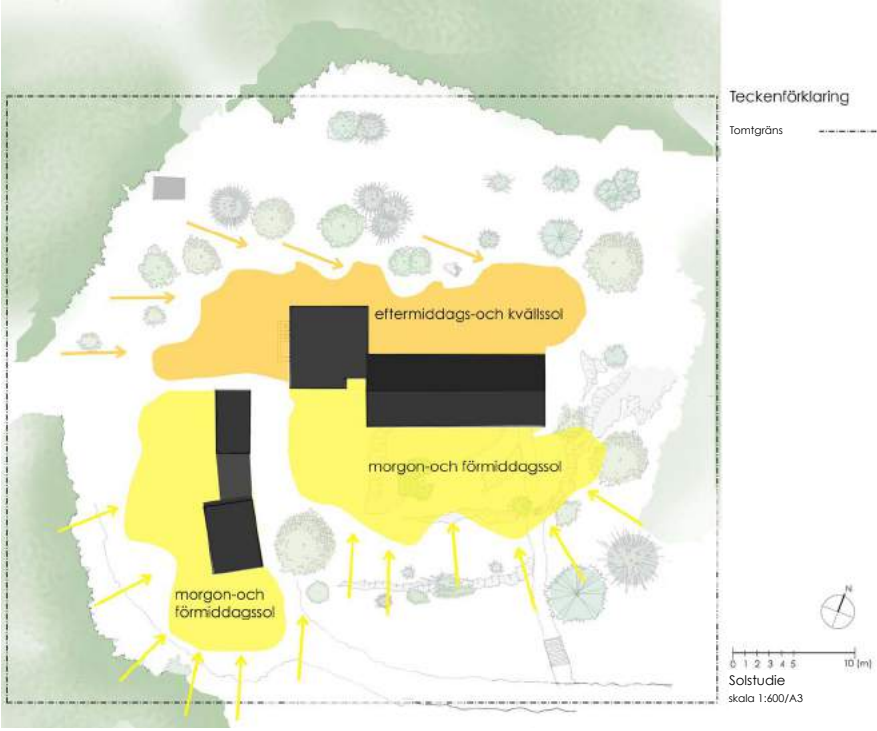
Visuella aspekter och naturförhållanden

Tomten Trevik 10 ligger på en höjd utan grannar tätt intill. Däremot kan ett av flera grannhus som ligger tvåhundra meter bort skimras i öst. Visuellt är tomten annars skyddad av omgivande skog som ligger cirka 30 meter från husets norra sida. De naturliga förutsättningarna på platsen domineras av ett tunt jordlager med mycket berg i dagen. Framför husets södra sida på tomten finns anlagda buskar i form av rhododendron, buxbom, syren, enar och

schersmin. En stor yta med funkia finns också planterad. Här ligger också en planteringsyta med bland annat lammöra och vårlökar. Ytan präglas annars av berg i dagen som skapar nivåskillnader. Nivåskillnaderna i höjd på berghällarna är inte särskilt stora, och ytan upplevs som platt, förutom på tomtens östra sida, fem meter från huset, där berghällarna sträcker sig cirka 3 meter ovan marknivån och bildar en kulle. Sydväst om huset finns idag platsens entréyta. Med två nybyggda huskroppar delas ytan upp i två mindre delar. I kanterna av ytan sydväst om de två nybyggda husen växer sly av asp, gran och björk. Slyet skymmer grannhuset som ligger på en höjd cirka hundra meter bort. Grusytan som ligger nedanför aktivitetshuset fungerar som bilparkering. Ytan nordost om de nybyggda husen bildar husets förgård.

Nordost och nordväst om huset finns tät gran- och tallskog med inslag av en, berghällar, mossar, blåbärsris, lingonris och gräs. Större granar och sly av asp, sälg och björk kommer upp i den annars öppnare ytan och täcker delar av den äldre och tätare skogen norr om huset. Där växer även större björkar.

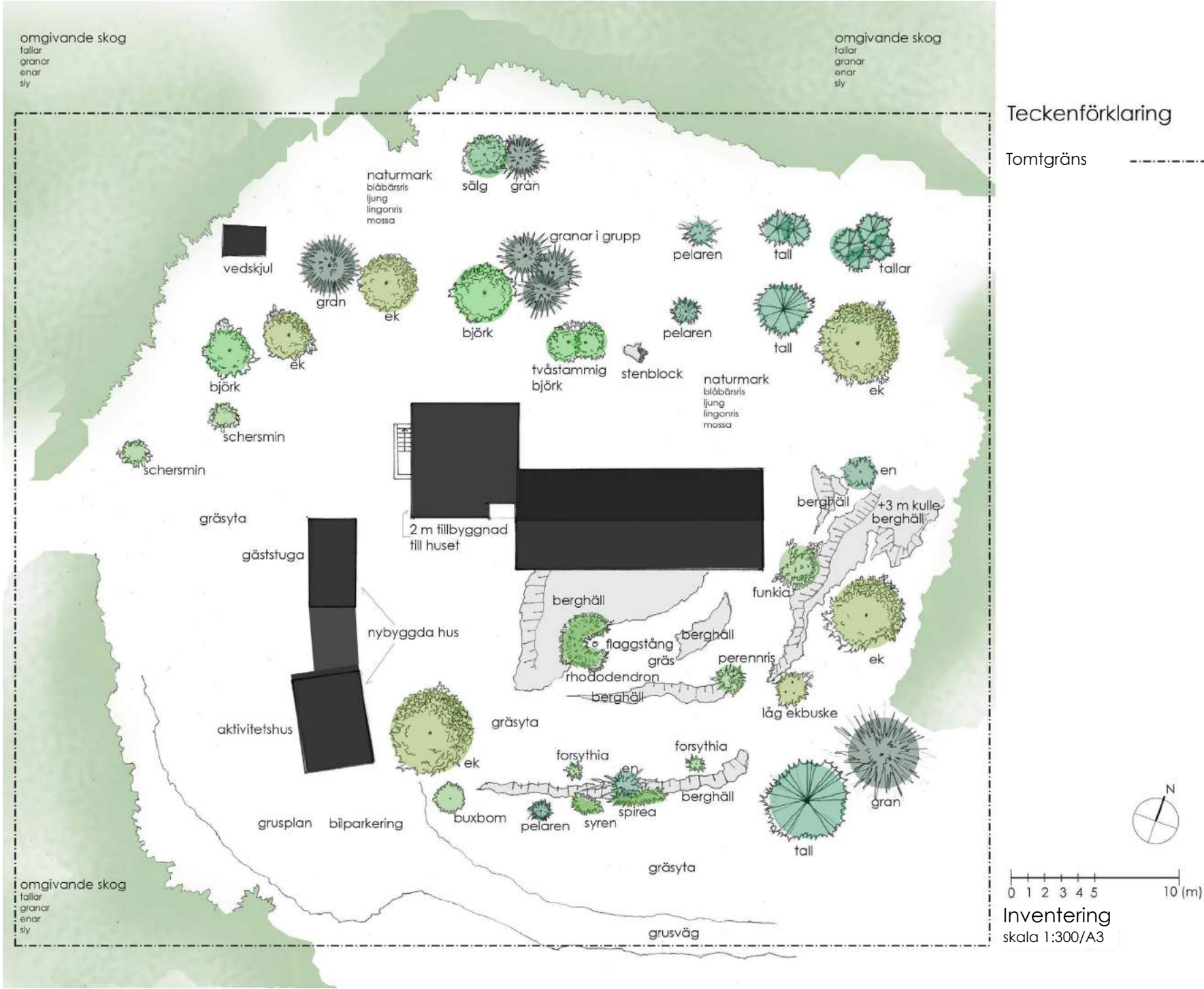

Figur 5. Solstudie som visar var tomten upplevs som mest solbelyst under olika tider på dygnet. Underlagskarta: Ljusrum. Bearbetad av Martin Eriksson 2017.

Lokalklimat och ljusförhållanden

Tomtens södra del framför husfasaden är mycket ljusexponerad då det inte finns några skuggande träd. Eftersom solen går upp i öster är tomtens södra del belyst av morgon- och förmiddagssol. Invid husfasaden bildas en solig dag ett lokalklimat av hög temperatur då det oftast inte blåser särskilt mycket där. Några meter ut från fasaden kommer vinden in från väster.

Tomtens norra del skuggas under förmiddagen av huset, men är under eftermiddagen och kvällen solbelyst. Granarna i nordväst skuggar tomtens. Den norra sidan av tomtens har ett vindstilla lokalklimat då den omgivande skogen stoppar upp blåsten.

Figur 6. Inventeringsplan som visar tomtens befintliga vegetation, markmaterial och byggnader. Inveteringen utförd 28/4 2017. Underlagskarta: Ljusrum. Bearbetad av Martin Eriksson 2017.

Analys

Tomten har delats in i sex delområden baserat på karaktär och användning:

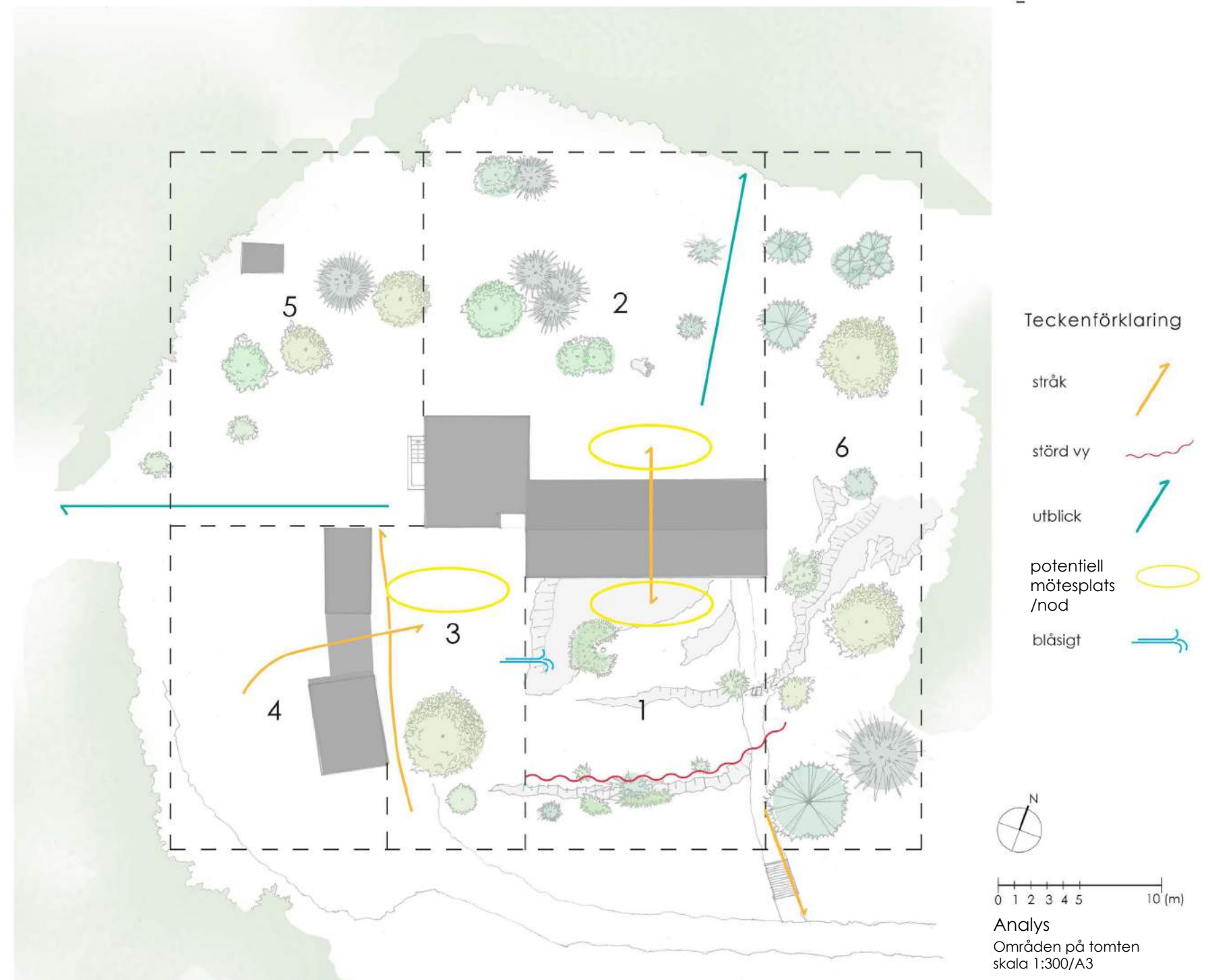
Delområde 1 är det första besökaren möter vid ankomsten till platsen. Ytan upplevs som tomtens framsida, mycket beroende på att den ligger ut mot vägen. Med morgon- och förmiddagssol har platsen potential som samlings- och mötesplats under dessa delar av dagen.

Berghällarna fungerar som landmärken då de är karaktäristiska för skärgårdslandskapet och bör därför framhävas för att koppla an till omgivningen. Trädgårdsväxterna rhododendron, buxbom och funkia, som planterats av tomtens tidigare ägare, passar dåligt in i den befintliga vegetationen kring tomten. Detta eftersom omgivningen präglas av barrväxter och naturmark i form av blåbärsris, lingonris, ljung och mossor. För att skapa ett naturligt uttryck ska arterna passa bra in i det naturliga habitat som finns på platsen (Robinson, 2016, s.182).

Platsen har en störd vy mot öst med utblick mot flera grannhus och en stor klippt gräsyta som passar dåligt in på beställarens önskemål att förstärka upplevelsen av avskildhet och närheten till naturen. Grannhuset är en visuell barriär mot omgivningen. Bilar brukar stå parkerade intill grusvägen i tomtens södra nederkant vilket också påverkar vyn.

Figur 7. Delområde 3 och 1 är tomtens södra sida och framsida. Bilden visar den befintliga eken, buxbomsbusken, rhododendronbusken och gräsytan. (Bild tagen av Martin Eriksson 24 mars 2017.)

Figur 8. Analysplan som visar en indelning av tomtens sex olika karaktärsområden. Planen visar också stråk, utblickar, potentiella mötesplatser, en störd vy samt vindförhållanden. Underlagskarta: Ljusrum. Bearbetad av Martin Eriksson 2017.

Figur 9. Vyn på tomtens södra är påverkad av grannhus och bilparkering i delområde 1. På bilden syns den befintliga tallen och enbusken. (Bild tagen av Fredrik Matz 12 april 2017.)

Delområde 2 upplevs som husets baksida. Närheten till naturen med den täta gran- och tallskogen på platsen är påtaglig. Med eftermiddags- och kvällssol har platsen potential som samlings- och mötesplats under dessa delar av dagen. Närmast huset finns stor potential för att skapa en god mötesplats eftersom det kommer att vara möjligt att röra sig till platsen genom huset samt att den ligger skyddad med utblick mot tomtens baksida.

De storvuxna granarna tätt inpå huset gör platsen mörk och skymmer utblicken mot stora delar av resten av skogen. Även sly av asp, sälk och gran som kommer upp i den fria ytan framför huset skymmer stora delar av skogen. Slyet och de stora granarna gör den omgivande skogen till en barriär snarare än en visuellt tilltalande kuliss. Björkarna med deras ljusa stammar har funktionen av att ljusa upp platsen. Området har en tydlig indelning i och med den avskärmande skogen, och markskiktet som består av ris möjliggör fria rörelsestråk och ger plats för aktiviteter.

Figur 10. Bild som visar delområde 2 på tomtens norra sida och baksida. Bilden visar naturmarkens utseende samt hur platsen ramar in av den befintliga vegetationen. Bild tagen på förmiddagen vilket visar husets skuggning under denna tid på dygnet. (Bild tagen av Martin Eriksson 24 mars 2017.)

Figur 11. Tomtens huvudentréområde i delområde 3 som ramar in av eken, aktivitetshuset, gäststugan samt den omgivande skogen i bakgrunden. (Bild tagen av Martin Eriksson 28 april 2017.)

Delområde 3 är tomtens huvudentré som knyter samman delområde 1, 4 och 5. Platsen ramar in av de nybyggda husen och det befintliga huset samt en ek som fungerar som entrémarkör. Här bildas en nod då många röresleriktningar korsas. Rörelser till och från tomtens baksida, husets huvudentré, den anslutande grusvägen samt från tomtens södra sida korsas i denna nod och det finns här potential för en mötesplats.

Den anlagda gräsmattan passar dåligt in i den annars vilda naturliga miljön. Aktivitetshuset och gäststugan separerar delområde 3 och 4 som är i behov av att sammankopplas.

Delområde 4 är den öppna ytan sydväst om aktivitetshuset och gäststugan. Ytan är lämplig som bilparkering eftersom den är avskärmd från resten av tomtens. Slyet fyller en viktig funktion som avskärmare mot andra hus.

Delområde 5 ligger nordväst om huset och präglas av natur men är isolerad och oanvänd på grund av byggnadernas placering. Området har stor potential som entré till naturen och bör därför framhållas.

Delområde 6 ligger nordost om huvudbyggnaden och präglas av berg i dagen, som fungerar som visuell ledning vidare till skogen.

Figur 12. Bild på delområde 6 som visar eken och tallarna på tomtens norra hörn. De ger optisk ledning mot naturen och i och med att trädskronorna växer ihop bildas en rumslighet under dem. (Bild tagen av Martin Eriksson 24 mars 2017.)

Program

De aspekter som framkommit via undersökning av litteratur, önskemål från beställaren samt från inventering och analys av platsen kan sammanfattas i tre huvudpunkter för projektet som helhet.

Programpunkter

- » Väva samman tomtens komponenter till en funktionell och estetisk helhet
- » Skapa mötes- och samlingsplatser genom aktiviteter
- » Visuellt förena byggda element med naturen

Figur 13. Programplan som visar en indelning av tomtens sex olika karaktärsområden i olika färger numrerade med siffror. Underlagskarta: Ljusrum. Bearbetad av Martin Eriksson 2017.

Program för tomtens sex olika delområden som baseras på önskad karaktär och användning:

1. En mötes- och samlingsplats för morgon och förmiddag. Ta vara på ljuset från morgon- och förmiddagssolen och återskapa ett naturligt uttryck. Skärma av mot grannhus med lättkött vegetation som är visuellt förenad med omgivningen efter beställarens önskemål. Skapa sittplatser med genomtänkta avstånd för att främja en målpunkt för tomtens .

2. En yta att vistas på under eftermiddag och kväll. Ta vara på eftermiddags- och kvällssol genom att skapa sittplatser i soliga lägen i anslutning till huset. De skuggande granarna och slyet tas bort för att ljusa upp området och ge mer plats åt unik design för aktiviteter som kopplar an till surfing samt stimulera besökarna att upptäcka den omgivande skogen såväl visuellt som fysiskt. Skapa fria rörelsestråk över ytan som inte behöver vara tillgänglighetsanpassad.

3. En huvudentré som knyter samman de olika delområdena 1, 4 och 5 med enhetliga tillägg både estetiskt och funktionellt. Hålla ytan och noden där rörelsestråken till de olika delarna av tomtens korsas öppen för att uppmuntra till rörelse.

4. En yta för bilparkering där bilarnas placering göms för att inte

6. En plats som bevaras för dess estetiskt tilltalande värde.

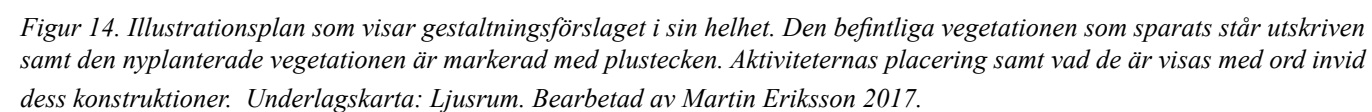
Samspel (*sam-* tillsammans och *spel-* aktivitet) är namnet på gestaltningskonceptet. Nationalencyklopedin definierar samspel som ”gemensamt handlande med deltagande av inbördes olika parter särskilt med tanke på därvid uppkommen balans” (Nationalencyklopedin, 2017d).

Gestaltungsförslag

Väv samman tomtens komponenter till en funktionell och estetisk helhet

Tomtens olika delar är enhetligt utformade i konstruktion, färger, material och former för att skapa en identitet som passar för målgruppen. Tilläggen anknyter till husets raka och strikta former. Trädäcket följer fasadens färg, form och bräddriktning för att skapa harmoni mellan hus och trädäck. Trä som återkommande material skapar ett sammanhållet estetiskt uttryck och samspelar med den omgivande skogen. Naturmarken, som blivit störd av en omfattande renovering av huset, återställs och de tidigare perennytorna tas bort för att göra husets omgivning enhetlig. Granarna och sly av asp, sälg och björk tas bort för att förlänga antalet soltimmar, tydliggöra utblicken mot skogen och ge plats åt aktiviteter.

Platsens utformning styr människornas rörelsemönster. Aktiviteterna och byggnaderna är tomtens målpunkter. Eftersom tomtens aktiviteter är utspridda finns ett behov av att kunna röra sig mellan dem. Stigar bildas där det är mest lämpligt och enklast att röra sig mellan tomtens målpunkter. Tomten upplevs därför mer naturlig än om grusgångar eller en klippt gräsmatta hade anlagts. Detta är ett medvetet grepp i gestaltningen då det är av stor vikt för beställaren att ge naturen stort fokus.

Figur 15. **Perspektiv 1.** Visar tomtens södra sida med aktivitetshuset och gäststugan med samt en sammanhållen stenmjölsyta som möjliggör rörelse över tomten. Illustration av Fredrik Matz. Källa skulpturer: skalgubbar.se, mrcutout.com och justnotthesame.us

Figur 16. **Perspektiv 2.** Visar husets norra trädäck med återställd vegetation och möjlighet till att vistas i omgivande natur.
Illustration av Fredrik Matz. Källa skulpturer: skalgubbar.se, mrcutout.com och justnotthesame.us

Kring huset vid huvudentrén är en yta av stenmjöl anlagd för att koppla ihop entréerna mellan byggnader och parkering. Att ha samma material på den anslutande vägen och ytan mellan byggnaderna gör att ytorna vävs samman. Stenmjöl är anlagt på den öppna ytan mellan det stora huset, gäststugan och aktivitetshuset så att besökaren enkelt kan röra sig fritt mellan byggnaderna. Ytan av stenmjöl knyts samman med grusvägen som leder fram till tomten. På så sätt skapas en alternativ entré till huset. Stenmjölsytan leder även fram till trappan upp till trädäcket på husets baksida och binder samman tomtens norra och södra sida.

För att få en funktionell helhet och uppmuntra till rörelse och interaktion på tomten är aktiviteterna utspridda. Vissa aktiviteter är placerade i anslutning till varandra medan andra är mer avskilda. Exempelvis ligger utegym, slackline och skateboardramp intill varandra för att skapa en intensifierad attraktion med mycket rörelse och fart. En hängmatta är avskild från de andra aktiviteterna för att skapa en ostörd plats att dra sig undan till. En lugn plats med bra utblickar.

Parkeringen är anlagd bakom gäststugan och aktivitetshuset i nordväst. På så vis stör bilarna inte den annars naturpräglade omgivningen.

För att ytterligare koppla ihop tomten finns vissa återkommande element. Exempelvis löper spänger ut i skogen på två ställen av tomten och långbänkar byggda i samma stil är integrerade i trädäcket på båda sidor av huset. Återkommande vegetation i form av enar och tallar finns naturligt i omgivningen och på tomten. Detta har tagits till vara på och utvecklats i växtgestaltningen för att skapa en enhetlig utformning.

Skapa mötes- och samlingsplatser genom aktiviteter

Gestaltningen tar avstamp i teorin The Power of 10. Gestaltningen jobbar med aktiviteter som sociala generatorer och sociala objekt som besökarna kan samlas kring och prata om. Aktiviteterna fungerar i detta privata sammanhang framförallt socialt sammanbindande. Tomtens aktiviteter bidrar till gemenskap inom en relativt homogen grupp snarare än binder samman olika separata grupper, även om detta också förekommer på platsen.

Efter beställarens önskemål kretsar mycket av platsens identitet kring Torös surfing. Surfing är unikt för platsen och har därför stor dragningskraft. Surfingen kompletteras med liknande aktiviteter som skate, slackline, isbad, pingis och utegym för att förstärka platsens identitet. Variationen av människor i olika åldrar och intressen kräver att tomten fyller en stor variation av behov.

Därför balanseras dessa aktiviteter upp med mer stillsamma sådana som grillplats, gunga och sitttor. Variationen av aktiviteter skapar en bra plats. Genom unik design som passar för målgruppen är förhoppningen att aktiviteterna attraherar många brukare. Här följer en lista med aktiviteter och motiveringar till varför de är en del av gestaltningen:

- » Surfing - Som tidigare nämnts är surfing en stark attrahent för platsen. Aktiviteten är socialt sammanbindande då beställaren och många av hans vänner som också bor på Torö surfar.
- » Skateboardramp - Skateboardåkning har historiskt utvecklats från surfing. Sporten kom till då surfare skruvade loss hjulanordningen på rullskridskor och satte fast på trästycken. När vågorna inte var lämpade att surfa på åkte man istället skateboard. Kopplingen till surfing motiverar att ha skateboardramp som en aktivitet på tomten. Enligt uppgift från beställaren sker surfing främst på morgonen och förmiddag. För att skateboardrampen ska komplettera surfing är den placerad i norr med eftermiddags- och kvällssol. Rampen är vinklad så att aktiviteten går att betrakta från trädäcket med mat- och grillplats. Att synliggöra aktiviteten och utövarna skapar förutsättningar för att möten ska äga rum och att fler lockas att vara med. Avståndet mellan rampen och trädäcket är cirka sju meter. Vid detta avstånd används alla sinnen, alla detaljer upplevs och de mest intensiva känslorna utbyts. Rampens konstruktion är nätt för att förenas med omgivningen samtidigt som den samspelar med trädäckets vertikala pelare. Genom unik design som är rätt för målgruppen ökar också chanserna att fler attraheras av att använda aktiviteten.

Figur 17. Skateboardramp. Rampen är bred så att flera kan använda den samtidigt. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigurer: mrcutout.com

- » Isbad - Badet är placerat i anslutning till husets bastu och långbänk för att skapa en intensifierad attraktion. Badet har en tydlig koppling till surfing med vattenkontakt och adrenalinkick vilket motiverar att ha badet som en aktivitet på tomten. Upplevelsen av bastu och isbad delas med fördel med andra vilket bygger socialt kapital. Isbadet

är framförallt ämnad för vintern och kompletteras därför de andra aktiviteterna som till stor del är sommarbaserade. Variationen skapar en bra plats.

- » Slackline - Linan som är spänd mellan två pollare fungerar som ett balansredskap. Slackline är en okomplicerad aktivitet, som fungerar för många olika åldrar. Därför har den goda möjligheter att bli en social generator. Placeringen intill skate och gym gör att den får ett tydligt sammanhang där flera aktiviteter adderas till en attraherande enhet.

Figur 18. Slackline. En solid träkonstruktion håller upp balanslinan som hålls 40 cm ovan marken. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigurer: mrcutout.com

- » Utegym - Utformningen av utegymmet välkomnar alla oavsett längd, ålder, kön eller träningsnivå eftersom ribbornas olika höjder inte begränsar hur eller vad man skall träna. Var och en är fri att använda redskapet på det sätt man vill oavsett om det är stretching, styrketräning, akrobatik, yoga eller lek. Utformningen gör även att det endast behövs en ställning som varken tar upp stor yta eller blickfång. Detta är positivt då tomtens yta är begränsad och beställaren vill framhäva naturen. Den nätta konstruktionen utgörs av trä och samspelar både med naturen och de andra byggda elementen på platsen.

Figur 19. Utegym. En multifunktionell konstruktion i trä med ribbor på olika nivåer. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigurer: mrcutout.com

- » Bordtennisbord - Bordtennis är en av världens mest spelade sporter. Bordtennis kräver endast rack, boll och bord. Därför har aktiviteten goda möjligheter att bli en social generator. Många kan delta på samma gång vilket leder till sammanbindande kapital. Bordtennisbordet är lokaliserat till aktivitetshuset för att kunna utnyttjas under alla årstider och väderförhållanden. Därför kompletterar det många andra aktiviteter som är både årstids- och väderberoende.
- » Cykel - Cykla kan de flesta göra vilket enligt vilket gör aktiviteten till en social generator. Cykel är ett transportmedel till stranden för ett bad eller surfing samtidigt som den kan användas till att upptäcka närmiljön. Cyklarna är placerade öst om gäststugan för att underlätta ut och infart samt inte störa platsens rörelsestråk.
- » Spänger - Spängerna ligger i ett sicksack-mönster och leder ut i skogen på tomtens norra och västra sida. Utformningen ger besökarna visuell ledning och stimulerar att utforska naturen.
- » Matplatser - Att ha sittplatser i utemiljön är av högt värde för att möten ska uppstå. Matplats finns på både husets norra och södra sida för att ta vara på både morgon/förmiddagssol och eftermiddag/kvällssol. Med bekväma stolar och långbord kan större sällskap njuta av en lång frukost, lunch eller middag. Sittplatser är placerade i grupp för att spontana samtal och möten ska uppstå. Placeringen intill väggen gör att platserna har skydd i ryggen och innefattas iav mikroklimat. Ifrån matbordet i norr har besökarna utblick mot andras aktiviteter och natur. Bordets placering skymmer samtidigt inte utblickarna mot natur inifrån byggnaden.
- » Grillplats - Grillen är placerad i en nedsänkt kvadrat på tre gånger tre meter i trädäcket. Nedsänkningen blir sittplatser och markerar en samlingsplats. Måtten på kvadraten faller inom ramen för distanser som är lämpliga för social interaktion. Placeringen ger maximal kvällssol och skapar utblickar mot unik natur för platsen. Grillplatsen ligger i anslutning till middagsbordet för att sällskapet enkelt ska kunna förflytta sig mellan platserna. Vidare skapar detta ett tydligt sammanhang där de båda platserna adderas till en attraherande enhet. Elden har stark attraktionskraft under kyliga kvällar vilket gör detta till en attraktiv samlingsplats.

Figur 20. Grillplats. En nedsänkning i trädäcket som uppmuntrar till umgänge. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigurer: skalgubbar.se och mrcutout.com

- » Gunga - Gungan är det första besökaren ser vid ankomst till platsen. Placeringen vid uppfarten är vald för att direkt signalera lekfullhet och öppenhet. En plats utformning har tydlig effekt på vad användarna upplever är tillåtet att göra. För att koppla an till beställarens önskemål om en öppen och välkomnande plats var det viktigt att välja en aktivitet som fungerar för många åldrar. Gungan hänger i långa rep från en stor tall för att få en lång pendelrörelse. Utformningen av aktiviteten stärker stimulansen och viljan att delta.

Figur 21. Gunga. De långa repen är fästa i den stora befintliga tallen i tomtens sydöstra hörn. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigur: mrcutout.com

- » Bänkar - Avlånga bänkar blir sitttor och fungerar som fallskydd. De avlånga bänkarna skapar goda förutsättningar för att naturligt slå sig ned bredvid någon och starta en konversation. Bänken på södra trädäcket möjliggör visuell kontakt och samtal mellan ute och inne. Du kan vistas ute på trädäcket och fortfarande ha kontakt med någon inne i köket. Bänken på norra trädäcket är en plats där besökare kan kyla av sig efter bastu eller stilla sig efter isbad.

Figur 22. Detaljbild på bänkens konstruktion. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigur: mrcutout.com

Figur 23. Detaljbild på hur den avlånga bänken och dess pelare kommer upp ur trädäckets kant. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigurer: mrcutout.com och justnotthesame.us

Figur 24. **Perspektiv 3.** Perspektivbild som visar husets och tomtens norra sida med en mängd olika aktiviteter som samspelar med målgrupp och sammanhang. Illustration av Fredrik Matz. Källa skulpturer: skalgubbar.se, mrcutout.com och justnotthesame.us

Visuellt förena byggda element med naturen

Gestaltningen av de byggda elementen är utformade för att visuellt förenas med naturen. Former, material och konstruktioner synliggör och lägger fokus på naturen. Trädäcket efterliknar en brygga och för tankarna till vattenmiljö och surfing. Däcket är upplyft ovan mark och har en nätt konstruktion för att framhäva berghällarna och vegetationen på platsen. Växtligheten omsluter trädäcket som förenas visuellt med naturen.

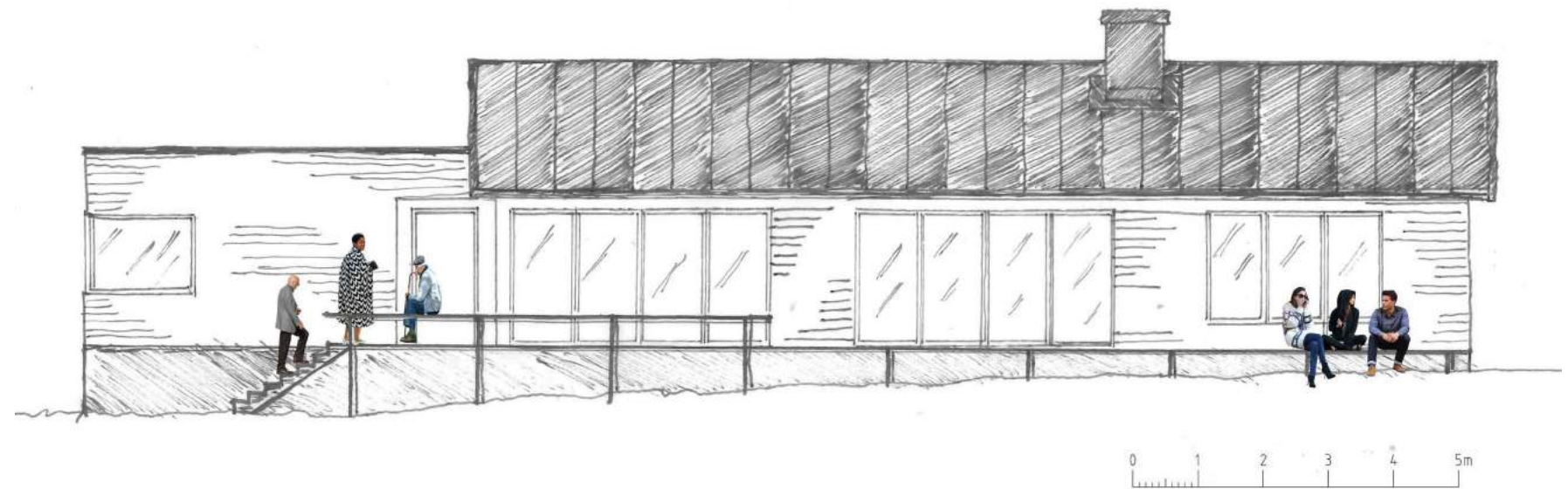
Med samma golvnivå som inomhus är trädäcket vidare utformat för att bli en förlängning av golvet inomhus och på så sätt väva samman ute och inne. Genom att inte ha staket på trädäcket får besökarna goda utblickar mot natur. Utan staket och barriärer ökar även chansen att besökaren väljer att utforska omkringliggande miljöer. Istället för byggda trappor är stenar att kliva på utplacerade. Dessa har samma funktion som trappor men passar in i den naturliga miljön. Trädäckens bredd är de minsta möjliga utifrån de givna förutsättningarna för att inte dominera omgivningen.

Södra däckets bredd är 4,3m och beräknat utifrån bredden för passage och bord. Norra däckets bredd är 6m och beräknat utifrån passagen utanför bastun.

För att återskapa de naturliga förutsättningarna på platsen är växtligheten som blivit förstörd av renoveringen återställd. Perennplanteringar och gräsmattan har fått ge plats åt naturliga planteringar för att återskapa naturliga förhållanden. Berget framhävs genom att perennplanteringar och annan skymmande vegetation har rensats bort.

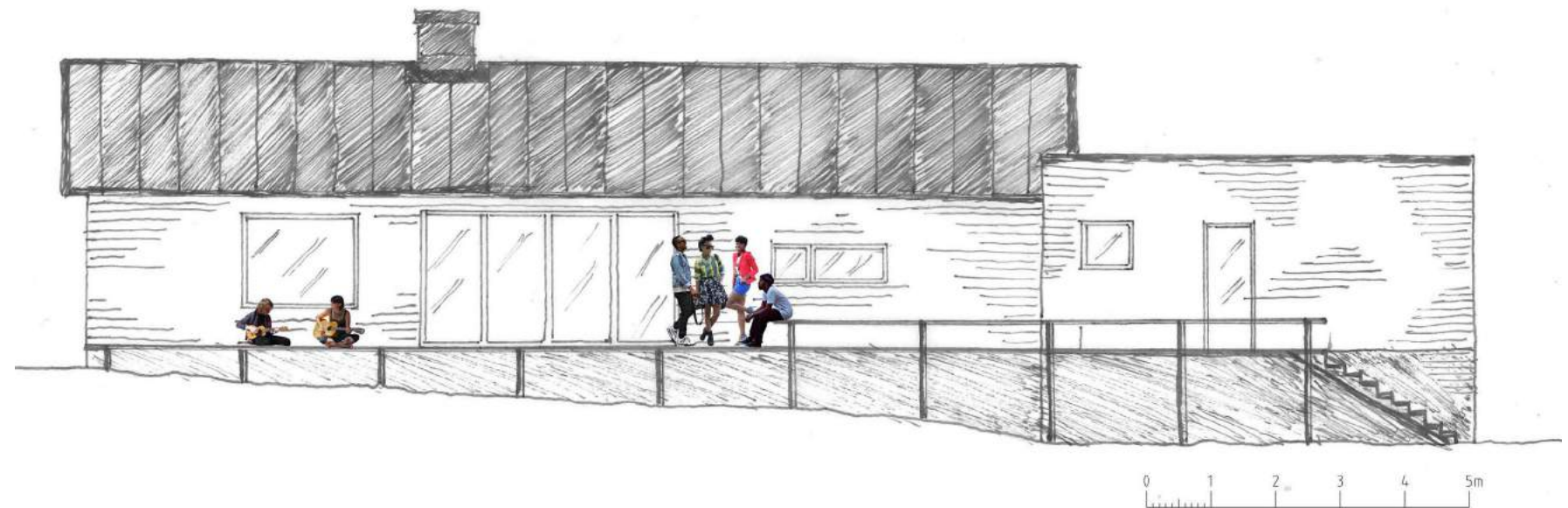
Figur 25. Illustrationen visar hur entrétrappan är utformad med en luftig konstruktion för att inte bli alltför dominant i uttryck jämfört med resten av trädäcket samt hur den också fungerar som en plats för umgänge. Skiss av Martin Eriksson. Källa skulpturer: mrcutout.com och justnotthesame.us

Sektion trädäck mot söder

Skala 1:00 A3

Figur 26. Sektion på fasaden mot söder som visar trädäckets konstruktion och användning. Skiss av Martin Eriksson. Underlagskarta: Ljusrum. Bearbetad av Martin Eriksson 2017. Källa skulpturer: mrcutout.com och justnotthesame.us

Sektion trädäck mot norr

Skala 1:00 A3

Figur 27. Sektion på fasaden mot norr som visar trädäckets konstruktion och användning. Skiss av Martin Eriksson. Underlagskarta: Ljusrum. Bearbetad av Martin Eriksson 2017. Källa skulpturer: mrcutout.com och justnotthesame.us

Växtval

Vid växtgestaltning ställs krav på växters levnadsmiljö till exempel lämplig jordkvalitet och att det finns tillgång till vatten och näring. En annan viktig aspekt vid gestaltningen är växternas estetiska kvalitéer. Planteringen estetiska kvaliteter är värdefull för platsens brukare. Växtgestaltningen anspelar på omgivningens karaktär men tillämpar subtila variationer för att skapa en unik miljö.

Karaktär

Växter med olika karaktär i växtsätt bidrar till att skapa rum och struktur på platsen. Storleken på växterna är anpassade för att skapa bra vistelseytor anpassade för den mänskliga skalan.

De medelstora buskarna döljer dock inte all visuell kontakt med det som ligger bakom, men definierar en tydlig avgränsning. För att uppnå den önskvärda avskärmningen används därför även vegetation över ögonhöjd. Att placera ett träd bakom buskarna gör att de tillsammans bildar en avskärmande vägg. Trädens kronor är effektiva avskärmare och döljer de icke önskvärda objekten.

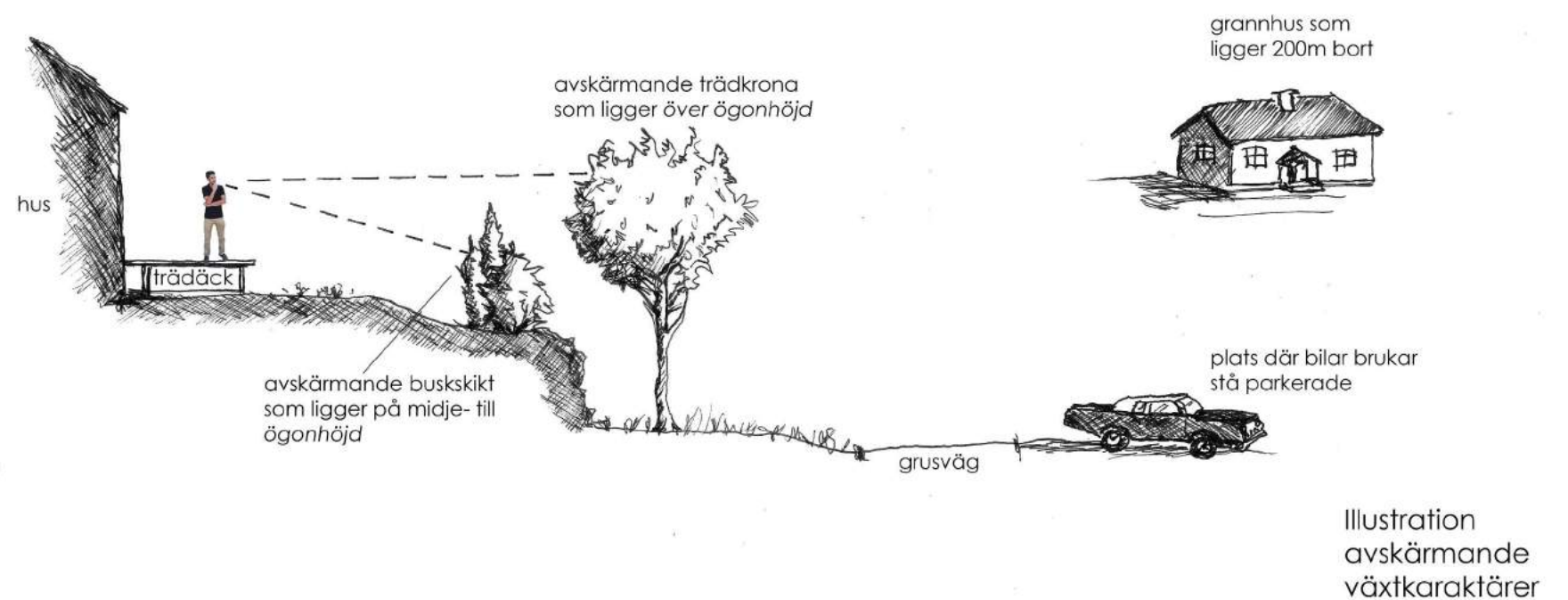
Att skapa enhetlighet i en växtgestaltning kan göras genom att ha ett tema för den. Konceptet samspel, appliceras även på växtgestaltningen. Den nyanlagda vegetationen passar in i det naturliga habitat som finns på platsen och samspelar därför med den befintliga vegetationen. Vegetationen tillåts utvecklas och växa upp spontant för att åstadkomma ett naturligt uttryck.

Huvudfokus för växtgestaltningen är tomtens södra sida eftersom den önskade naturliga karaktär redan är uppnådd på tomtens norra sida. Rhododendronbusken, partiet av funkia och den stora buxbombsbusken har tagits bort eftersom de hade en annan karaktär än den befintliga naturtypen som omger tomten. Gestaltningsgreppet gör att platsen upplevs sammanhållen både estetiskt och karaktärsmissigt i förhållande till omgivningen.

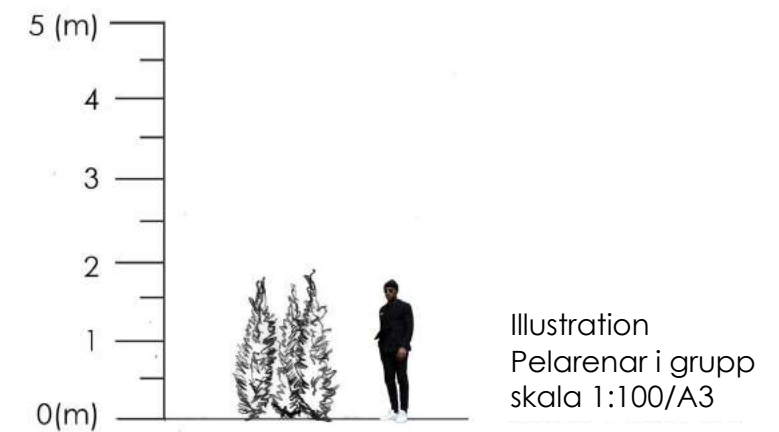
Växternas placering har en oregelbunden form och följer inte något speciellt mönster. Detta för att återspegla hur växter, på grund av miljöfaktorer, uppkommer med en oregelbundenhet i naturen. Växterna är dock medvetet placerade för att avskärma mot grannhus och parkering. Oregelbundenheten i växternas placering på framsidan samspelar med hur vegetationen ser ut på resten av tomten.

På tomtens norra sida har mycket av platsens befintliga vegetation sparats. Naturmarken i form av blåbärsris, lingonris, ljung och mossor är återställd. De storvuxna granarna samt sly i form av björk, sälg och asp har tagits bort. Ingreppen har gjorts för att släppa in mer ljus till tomten och ge utrymme för aktiviteter.

På tomtens södra sida finns en befintlig en med ett vilt och naturligt växtsätt samt en befintlig storvuxen pelaren. För att uppnå en enhetligt gestaltning har platsen kompletterats med enar för att även skärma av den störda vyn. Pelarenen har en unik karaktär som i färg och art passar in i omgivningen. Enarna är placerade i en grupp om tre för att inte dra till sig för mycket uppmärksamhet och för att få en mer neutral karaktär. Pelarenen är vald för att den med sin vertikalt upprätta växtsätt markerar och avgränsar samtidigt som den passar in med de befintliga pelarenarna på tomten.

Figur 28. Illustrationen visar hur den störda vyn mot grannhus och platsen där bilar brukar stå parkerade med hjälp av vegetation i olika höjd kan avskärmars. Skissen visar funktionen av växtkaraktärerna som avskärmare och är inte skalenlig. Huset och bilparkeringen ligger egentligen längre bort. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalfigur: mrcutout.com

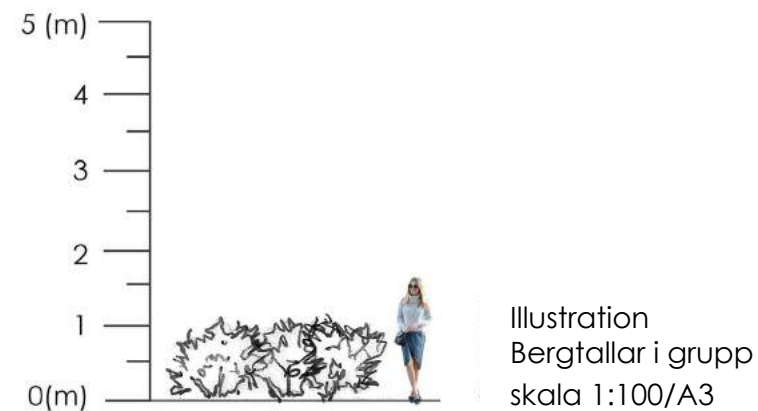

Figur 29. Illustrationen visar hur de tre pelarenarna planterats i grupp för att skärma av mot platsen vid grusvägen där bilar brukar stå parkerade. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalfigur: justnotthesame.us

Medelstora buskar är utspridda för att knyta dem visuellt till marken och koppla dem till den omgivande vegetationen och landskapet. Bergtall används för att efterlikna växtmaterialet på plats som präglas av barrväxter, med tonvikt på tall, samtidigt som växten bidrar med viss variation.

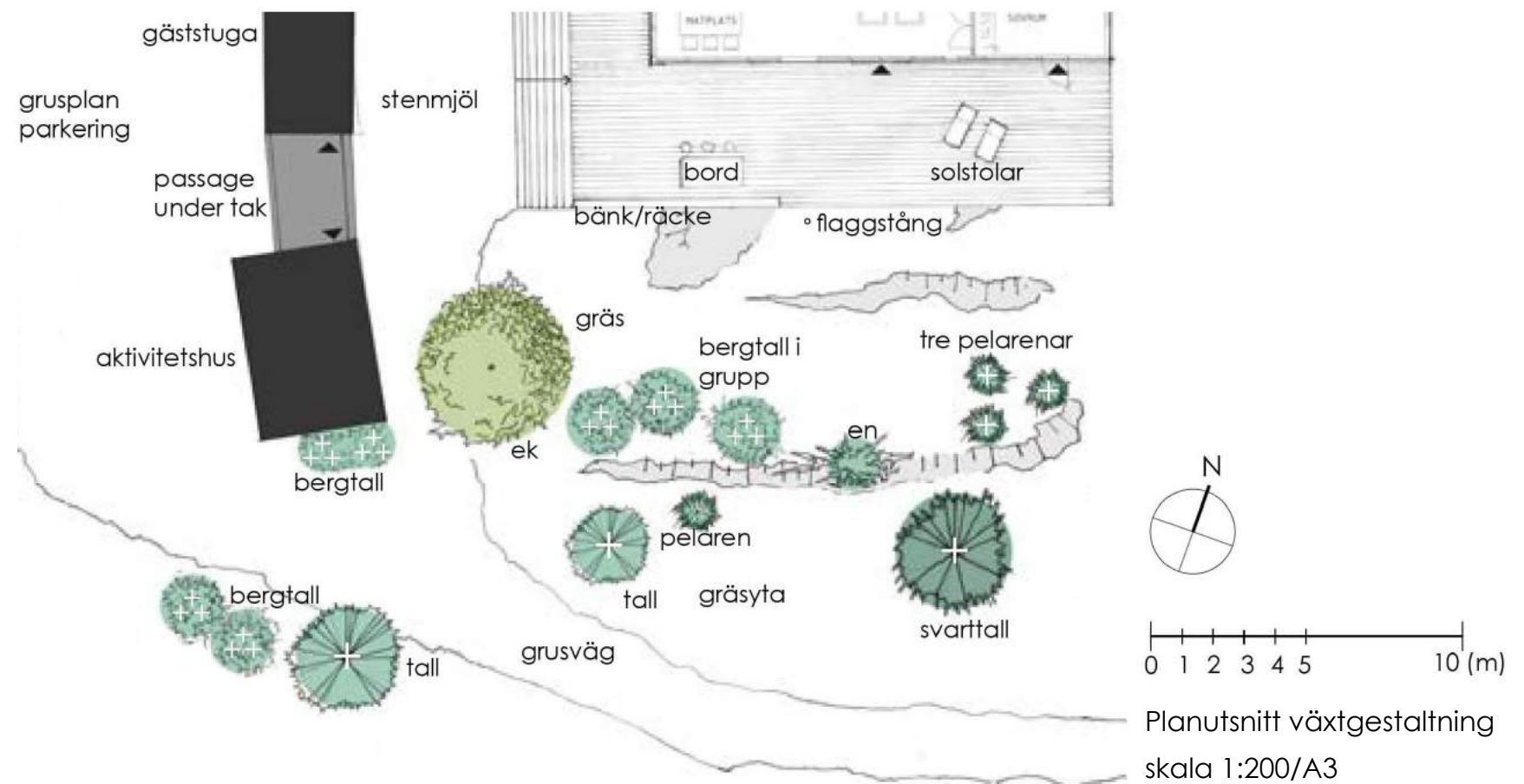
Bergtallen är en medelstor, flerstamig växt med ett buskigt växtsätt som kan klippas för att hålls på en önskvärd höjd. Bergtallarna är placerade i grupper på tomten för att skärma av och markera rumsligheter. Invid aktivitetshusets södra fasad är också en grupp av bergtallar placerade för att ta ned skalan på huset. Bergtallens buskiga växtsätt gör att aktivitetshusets fasad blir mindre påtaglig eftersom den naturliga omgivningen med barrväxter kan läsas in i bergtallarna. Vidare upplevs därför aktivitetshuset som bättre integrerat i landskapet.

Figur 30. Illustrationen visar hur bergtallarna planterats i grupp samt dess höjd vid nyanläggning. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigur: mrcutout.com

Pelarenarna och bergtallarna bidrar tillsammans med att skärma av mot platsen invid den anslutande grusvägen där bilar ibland står parkerade. Avskärmningen fulländas genom trädet vars krona fyller upp och täcker grannhuset som ligger en bit bort från tomten. Svarttallen är ett lämpligt träd eftersom den passar in i omgivningen med andra barrväxter samtidigt som trädet har en rundare och tätare krona än vanlig tall vilket gör att den skärmar av effektivare. Vidare samspelar svarttallens grå stam med husets gråa fasad och trädäck.

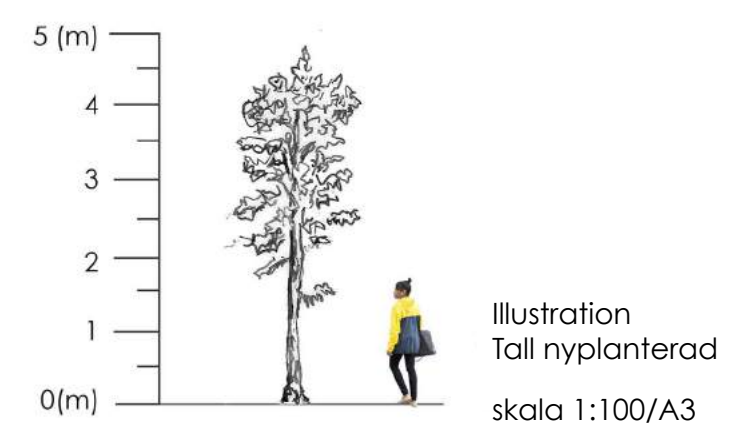
Vanlig tall är planterad på båda sidor om grusvägen invid aktivitetshuset för att rama in tomten. Den nyplanterade tallen bredvid den befintliga pelarenen har även funktionen som avskärmare. Trädet tall är vald eftersom den finns representerad i skogen runt om tomten. Det nyanlagda växtmaterialet är valt för att smälta in med den naturliga vegetationen för platsens givna ståndort och för att uppfylla önskvärda karaktärer. Gräset på tomtens södra sida får växa fritt och ges därmed en naturligt vild karaktär. Förutom markskiktet arbetar växtgestaltningen med städsegröna växter för att platsen ska vara attraktiv under alla årstider efter önskemål från beställaren. Vidare skapar därför växtgestaltningen också ett samspel i färg och uttryck med befintlig vegetation.

Figur 31. Detaljutsnitt på tomtens södra sida som visar växtgestaltningen. Underlagskarta: Ljusrum. Bearbetad av Martin Eriksson 2017.

Figur 32. Illustrationen visar hur svarttallen ser ut vid nyanläggning. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigur: justnotthesame.us

Figur 33. Illustrationen visar hur tallens höjd och utseende ser ut vid nyanläggning. Skiss av Martin Eriksson. Källa skalkfigur: justnotthesame.us

Figur 34. **Perspektiv 4.** Visar husets och tomtens södra sida. Bilden visar hur trädäcket interagerar med omgivningen, hur den nyanlagda vegetationen ser ut och hur tomten används. Illustration av Fredrik Matz. Källa skalkfigurer: skalgubbar.se, mrcutout.com och justnotthesame.us

Diskussion

Syftet med kandidatarbetet var att gestalta en plats för att främja möten genom aktiviteter. I avsnittet nedan diskuteras metoderna och resultatet samt övriga synpunkter som väcktes under arbetets gång.

Arbetet mot en privat beställare

I och med att gestaltningen gjordes till en privat tomt hade beställarens önskemål och synpunkter stor påverkan på projektet. Vi hade regelbunden kontakt med beställaren och var lyhörda för dennes åsikter om våra idéer. Det var också lärorikt att för beställaren få förklara våra tankar om platsen och dess gestaltning utifrån vår kompetens och roll som blivande landskapsarkitekter.

Robinson (2016, s.205) skriver att ett framgångsrikt projekt behöver en bra klient. Författaren menar att utan klara instruktioner och support av nödvändig information, kan en designers jobb bli svårt och frustrerande. En klient med starka visioner om kvalitet och karaktär kan vara en stor hjälp, och inspiration för designern (Robinson, 2016, s.205).

Samtalet med beställaren fungerade bra med ett öppet diskussionsklimat där vi tillsammans prövade idéer och kom fram till rimliga och genomförbara lösningar.

Metod och arbetsprocess

Arbetet bestod inledningsvis av en förstudie, inventering och analys. Detta ledde sedan vidare till ett gestaltungsförslag. Förstudien var nödvändig för att få fördjupad kunskap om möten genom aktiviteter. En svårighet i arbetet har varit att applicera teorierna på en privat villatomt. Teorier kring gestaltning inom landskapsarkitektur är ofta riktade till den offentliga miljön i urbana sammanhang. Därför har vi behövt läsa en stor mängd litteratur och sälla för att få fram relevant information att applicera på projektets skala och sammanhang. Det fanns också begränsad litteratur med kopplingen mellan fysisk aktivitet och social interaktion. Här var det värdefullt att få möjligheten att intervjua Martin Livian som kunde sammanfatta gjorda studier på ett effektivt och förståeligt sätt. Kontakten med övriga sakkunniga var nödvändig för att få fram önskad litteratur och information om praktiska lösningar.

Inspiration

Att arbeta med inspirationsprojekt som förebilder var ett bra sätt för oss att komma framåt i gestaltungsarbetet. Att använda Bryant Park i New York som förebild för aktiviteter var användbart då parken gav exempel på hur teorin The Power of 10 kan appliceras. Att använda en offentlig plats som inspiration för en villatomt kan tyckas avlägset, men då målet var att skapa en tomt med mycket aktivitetsmöjligheter var valet av Bryant park ändå användbart, värt att inspireras av och hämta idéer ifrån. Tomten och parkens förutsättningarna skiljer sig mycket åt då det är avsevärt mycket mer människor i Bryant park. Men grundtanken med många

aktiviteter och teorin bakom gav oss ett stort stöd i gestaltningen. Det möjliggjorde att utgå från beställarens önskemål och samtidigt inspireras av teorin bakom Bryant park.

Att samtidigt ha Holiday House Vindö som inspirationsprojekt för estetiken på tomten var nyttigt eftersom inspirationsobjektet låg i ett skärgårdslandskap som liknar omgivningen för tomten på Torö. Att återkommande under arbetets gång titta på inspirationstomtens utformning gav oss ideer för hur vi ville göra gestaltningen. Vi inspirerades av trädäcket, gången av stenmjöl och hur naturmarken bevarats så att önskvärda rörelsestråk uppkommit.

Inventering och analys

Syftet med inventeringen var att objektivt ta reda på förutsättningarna på platsen. Att titta på bilder och kartor i kombination med platsbesök gav mycket användbar information om platsen (Robinson, 2016, s.207). En faktor att ta hänsyn till vid analysen är att personerna som utför den har sina egna värderingar, intressen och erfarenheter (Lawson, 2005, s.159). På så vis blir inte analysresultaten helt objektiva. Genom att blanda analysmetoder fick vi en helhetsbild av platsens förutsättningar.

Analysmodeller vi gått igenom under utbildningen är ämnade att appliceras på storskaliga offentliga projekt. Kevin Lynchs teorier är till exempel grundade för att användas i utformning av urbana miljöer (Carmona et al, 2010, s.3). Vissa parametrar av analysmetoderna föll därför bort och behövde kompletteras med andra.

En felkälla till inventerings- och analysresultaten är att arbetet genomfördes under en begränsad tid på året vilket också ger en begränsad bild av hur platsen upplevs året om. Inventeringen och analysen gjordes på vårvintern. Optimalt hade varit att uppleva platsen med ljusförhållandena och klimatet under sommarhalvåret då tomten kommer användas som mest enligt beställaren.

Programformulering, koncept och gestaltning

Programformulering var ett sätt för oss att sammanfatta inventering och analys. Det var utmanande att välja ut de viktigaste faktorerna från analysen och koppla dem till sammanfattande programpunkter. När detta väl var gjort hjälpte programformuleringen oss att sätta upp tydliga riktlinjer och gemensamma mål för gestaltningen.

Konceptet kan styra formgivningen väldigt tydligt, eller vara ett hjälpmedel för att hålla samman funktioner och faktorer som ska vara med i gestaltningen (Robinson, 2016, s.216). Konceptet som metod hade ibland sina komplikationer. Att komma fram till ett koncept som skulle vägleda oss både visuellt, praktiskt och som bärande idé var inte enkelt. Konceptet samspel fungerade främst som en övergripande idé och gav inte svar på direkta gestaltungsfrågor. Visuellt har konceptet väglett oss till att tänka på samspelet mellan de byggda elementen och natur samt samspelet mellan tomtens olika delar. Det har också varit användbart för att komma ihåg lekfullheten och fokus på gemenskap i gestaltningen.

Förstudien gav oss fakta och bra hjälp med aspekter att tänka på. Förslag till vilka aktiviteter som skulle finnas på platsen och deras placeringar uppkom genom att diskutera med beställaren, studera litteraturen och pröva idéer på plats och vid ritbordet. Att använda skissandet som metod var hjälpsamt för att komma fram till vår slutgiltiga gestaltning. Skissandet var också ett effektivt sätt att visa våra idéer kring detaljlösningar och växtgestaltning.

Resultat

Resultatet i detta kandidatarbete ska ses som ett exempel på hur en plats kan gestaltas för att genom aktiviteter främja möten. Det ska också ses som ett förslag på hur man genom enkla tillägg kan skapa en plats för aktiviteter i en naturlig miljö. Vidare visar förslaget hur teorin The Power of 10 kan appliceras på en villatomt med fokus på aktiviteter och möten mellan människor.

Arbetet har försökt att se värdet i de befintliga kvalitéerna på platsen och utveckla dem utifrån beställarens önskemål. Det slutliga gestaltungsförslaget för tomten på Torö innehåller lösningar för de problem som identifierades i analysen. De problem som identifierades var att att trädgårdsväxterna som planterats av tomtens tidigare ägare passade dåligt in i den befintliga vegetationen kring tomten. Vidare att platsen har en störd vy mot öst och att de storvuxna granarna och slyet i nordväst gör platsen mörk och skymmer utblicken mot skogen samt att området i nordväst är isolerat och oanvänd. Separationen av delområde tre och fyra identifierades också som ett problem.

Att koppla teorier kring aktiviteter och möten till en gestaltning av en tomt som faktiskt kommer att anläggas var intressant, svårt och lärorikt. Att säkra genomförbarheten av idéer blev en extra utmaning.

Att tomten ligger på Torö som har en stark surfkultur har påverkat gestaltningen. Surfing handlar om att vara tätt förbunden med naturen. Surfare måste använda vågens kraft för att föras framåt. När vågen kommer uppstår mycket aktivitet i det annars lugna vattnet. Vi tänkte mycket på hur detta kunde appliceras i gestaltningen. Vi tänkte på hur aktiviteterna på tomten är fartfyllda och den omgivande naturen är lugn. Surfingkulturen handlar mycket om att finna lugnet i väntan på nästa våg, att vara fokuserad när vål vågen kommer och den sociala gemenskapen efter en dag i vattnet. För att koppla an till surfingkulturen ville vi därför få med platser att ta det lugnt på, platser för aktivitet samt uppmuntra till socialt umgänge i vår gestaltning.

Växtgestaltning

Växtgestaltningen fokuserade främst på vilken karaktär växterna skulle ha samt att de skulle passa i omgivningen.

Ett önskemål från beställaren var att avskärma den störda vyn mot intilliggande hus och bilparkering. För att koppla an till den omgivande naturen skärmas vyn av med hjälp av vegetation. För att få

en effektiv avskärmning på olika nivåer fokuseras växtvalet på arter som ligger inom höjderna midje-ögonhöjd och över ögonhöjd. Att med hjälp av buskar i ögonhöjd skärma av är effektivt för att rama in en plats utan att påverka solljuset särskilt mycket.

Att vandra runt på Torö och identifiera den befintliga vegetationen gav oss därför mycket inspiration och hjälp. Målet var att anspela på omgivningens karaktär men samtidigt tillämpa subtila variationer för att skapa en unik miljö. För att ge platsen en egen stil valdes bergtall, svarttall och pelarenar.

Vi var noga med att underbygga alla gestaltningsval med teorier och argument. Det var en trygghet för våra beslut kring utformningen. Gestaltningsförslaget är skickat till beställaren och väl mottaget. Tomten håller i dagsläget på att byggas.

En vidare frågeställning är: ”Är detta en gestaltning att föra vidare till andra sammanhang och annan skala?”.

Referenser

- Borden, I. (2001). Skateboarding, Space and the City - Architecture and the Body. New York: Berg.
- Carmona M. Heath T. Oc. T. Tiesdell S. (2010). Public Places Urban spaces. Routledge. Architectural press. New York
- Folkhälsomyndigheten (2014). Vad är social hållbarhet för oss? <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/> [2017-05-18]
- Gatukontoret Malmö stad (2017) Teknisk handbok. <http://www.projektering.nu/index.html> [2017-05-22]
- Gehl, Jan (2010) Cities for people. Washington: Island Press.
- Inobi (2014) Att bygga mötesplatser. <http://inobi.se/projekt/att-bygga-motesplatse/> [2017-04-27]
- Justnotthesame.us (2017) Cut out people by Rose Florian & Kordae Henry <http://justnotthesame.us/> [2017-05-29]
- Küller, R. (2005). Miljöpsykologins uppkomst och utveckling i Sverige. I Johnasson, M. & Küller, M. (red.). Svensk miljöpsykologi. Lund: Studentlitteratur, ss. 17-34.
- Lantmäteriet. (2017). Ortofoto. Elektronisk. https://maps.slu.se/get/?e=682678&n=6561055&z=4&profile=default_background_noauth [2017-05-17]
- Lawson, Bryan. (2005) How designers think, The design process demystified. Routledge. Architectural press. New York
- Liodl, H. & Bernard, S. (2003) Opening spaces: Design as Landscape Architecture. Basel. Publishers for Architecture.
- Lynch, Kevin. 1960. The image of the city. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press
- Munch, L., Mogensen, M. & Roessler, K. (2007). Arkitektur, Kvinder og Idræt. København: P. J. Schmidh Grafisk.
- Mrcutout.com (2017) Daily cutout library for architects and 3D graphic designers. <https://www.mrcutout.com/> [2017-05-29]
- Nationalencyklopedin (2017a). Aktivitet. <http://www.ne.se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/aktivitet> [2017-05-12]
- Nationalencyklopedin (2017b). Bergtall. <http://www.ne.se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/bergtall> [2017-05-25]
- Nationalencyklopedin (2017c). Bordtennis. <http://www.ne.se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/bordtennis> [2017-05-25]
- Nationalencyklopedin (2017d). Samspel. <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/samspel> [2017-05-16]
- Nationalencyklopedin (2017e). Svarttall <http://www.ne.se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/svarttall> [2017-05-25]
- Nynäshamns kommun. (2017). Torö. <http://www.nynashamn.se/Bygga-bo-och-miljo/Vatten-och-avlopp/VA-plan-for-Nynashamns-kommun/Toro.html> [2017-05-17]
- Project for public spaces. (2009). The power of 10+: Applying place-making at Every Scale <https://www.pps.org/reference/the-power-of-10/> [2017-05-18]
- Robinson, Nick. (2016). The planting design handbook. 3. ed. Routledge: New York
- Skalgubbar.se (2017) Skalgubbar: Cut out people by Javanaud Emdén, T. <http://skalgubbar.se/> [2017-05-29]